

O populárnosti, aristokratismu a jiných věcech pekelných

Oslava šedesátých narozenin Jiráskových českou veřejností byla jistě milou podívanou všem, kdož věří ještě ve význam literatury v národním životě. Není pochyby, že v jubilejní oslavě Jiráskově nebylo nic uměle strojeného a připravovaného: desettisíce čtenářů jeho prací vzpomněly ten den vděčně dárce svátečních chvil svého života, ať jim je připravil již epik vrcholných dramatických momentů národních dějin, ať kulturní malíř jejich tišin. Dílo Jiráskovo jest, jak se říká, populární: působí v přítomnosti; všecky vzněty i podněty slovesné, umělecké, národní, které jsou v něm obsaženy, stravují se a vyčerpávají již dnešním čtenářstvím; a jsou i, kdož pochybují, že účinnost jich na vzdálenější budoucnost bude se stupňovati. Buď tomu tak, buď onak: v jednom shodujeme se a shodneme se všichni: že Jirásek dal do svého díla všecku svou lásku, všecku svou sílu, všecku svou mravní energii; že stojí za ním celý muž a umělec pěkné svědomitosti a opravdovosti. A to také opravdu stačí. Jen blázen dává víc, než má: a není pro spisovatele a umělce jiného vnitřního dosti učinění než to, že dal se *celý*, že vytěžil ze své vlohly všecko, co bylo možno vytěžiti. Kdo dovedl toho, jest opravdový *umělec* v krásném mravním smyslu slova, byť *básník* v něm měl meze nebo mezery, slabosti nebo trhliny. A opakují: jest možný spor o mezích básnické tvůrčí síly Jiráskovy nebo o její intenzitě; ale není možný spor o tom, že Jirásek stoupající prací vyvinul všecky možnosti dané svou vlohou.

Co mne zde zajímá, jest všeobecná otázka po účinnosti slovesného díla na přítomnost. Jest to vždycky nutně jen slabé básnické dílo, které působí na současnost a na masy a nalézá v ní plného ohlasu? A jest se silou básnickou pojmově a nutně spojeno, aby byla pochopena a doce-

něna až dobami pozdějšími nebo jen vybranými jednotlivci? Jest úspěšnost — a úspěšnost není ovšem bez působení na masu — opravdu znakem básnické a umělecké inferiority? A jest aristokratická výlučnost, snaha odlišovati se a odstředovati se, opravdu zárukou básnické hodnoty?

Jak známo, jest již skoro modernistickým dogmatem, že opravdový umělec odlišuje se již svou sensibilitou od časového průměru; že může vysloviti svůj vnitřní svět, jen pokud si uvědomí tento odklon od normálu a pokud jej co možno stupňuje; a že již tím vymyká se širšímu pochopení přítomnosti. Odi profanum volgus ac arceo. Básník nebo umělec jest aristokrat, který vyhýbá se přímo styku se vším, co čpí masou lidskou.

Ale není to s tímto dogmatem jako s tak mnohým jiným dogmatem moderním? Není založeno na nedorozumění? Na nedomyšlené myšlence? Na předčasném závěru? Není v něm také kus předsudku?

Víme dnes, že byly doby, a doby umělecky velmi silné, kdy nebylo dnešního rozdvojení mezi umělcem a obecnstvem, mezi básníkem a národní masou, mezi širokým obecnstvem a znatelem-kritikem. Stará národní poesie epická, víme dnes určitě, byla inspirována nejtěsnějším stykem s národní hromadou; básník inspiroval se přímo na svém obecnstvu. Básníková jiskra tvůrčí zažehovala se na jeho dychtivých, rozhořelých zrácích a tryskala jen tam a plápolala jen tam, kde střetla se tvůrčí síla se živou a bezprostřední, vášnivou ozvěnou; nadšení a souhlas obecnstva dul vítr a lil olej do vnitřního tvůrčího ohně básníka rapsoda. Snahou tvůrčovou nebylo tehdy odlišiti se od národní hromady, nýbrž naopak: ztotožňovati se s ní co nejtěsněji; býti jejím jazykem, jejím orgánem; obejmouti všecko, co vlnilo se temně v její hrudi, a vyraziti to z tísně a úzkosti chvíle mocným výkřikem.

A stejný přátelský poměr mezi básníkem a masou národní nalezněš, umíš-li dobře hledati, i v nejkulturnějších dobách, na př. v době řecké kultury attické. Aischylos, Sofokles, Euripides a Aristofanes poznali opravdové hromadné úspěchy a nezakoupili si jich ústupky uměleckými nebo básnickými. Sofokleův Oidipus na Kolonu, tento dramatický hymnus ke cti rodného kraje, rozdechvíval stejnou tichou vlnou vznešené a harmonické lyriky všecko obecnstvo, ať prosté, ať rafinované, jako

Aristofanovi Rytíři neb Žáby strhovali všecko diváctvo bez rozdílu ve svůj vír překotné groteskní komiky. Ani básník, ani sochař v Řecku nechtěl se odlišovati od národního celku. Viděl svůj úkol v integraci, v ztotožnění se, ne v rozluce. Chtěl připodobniti se, jak nejvíce dovedl, i svým předchůdcům a mistrům i své obci. Chtěl podati cosi tradičního a všecku sílu svého talentu obracel k cíli kladnému: podati cosi *dokonalého*, tak dokonalého jako jeho mistr a předchůdce. Teprve moderní doba renesanční a porenasanční zná individualism a subjektivism ve smyslu, jak se mu dnes všeobecně rozumí; dnes chce každý umělec nejprve a především odlišiti se od svého předchůdce, podati něco *jiného*, něco *nového*, a tím svého. Hledisko a stanovisko jest úplně změněno. Není zajisté jedno, snažím-li se přirozené rozdíly, které jsou mezi osobnostmi, překonati nebo zpřizvučňuji-li je co nejvíce.

Ovšem že i mezi antickými tvůrci jsou rozdíly individuální a rozdíly ty jsou patrné i v dílech jejich, ale — a na to pozor — rozdíly ty jsou tu *uměňovány*, a hlavně: nejsou zdrojem inspirace jako u moderního básníka anarchistického rázu, který nedovede nám říci hnedle nic jiného, než že se liší od ostatních, že jimi opovrhne a že je cosi *à part*.

Svět jako by vznikl teprve jím a datoval se teprve od něho: před ním leží jen něco, od čeho jest třeba se odlišovati. Antický tvůrce lišil se ovšem také od průměru, byl vyšší než on, stál nad ním: ale antický básník — a to jest důležité — snažil se tento rozpor setřít nebo umenšit, kdežto moderní umělec jej rozšiřuje, zveličuje a *žije* přímo z něho. To jest *pohodlný* moderní aristokratism, s nímž setkáváš se krok co krok a který každému jemnějšímu duchu znechucuje posléze t. zv. moderní tvorbu, jak se jí rozumí u nás; aristokratism ryze *záporný*, a tím úžasně laciný. Vynakládá pracně všechnu svou sílu, všecken důvtip a um, aby se odlišil od masy, a proto strojí se výstředně, do strakatin; laciný prostředek obchodních commis, jak obracet na sebe pozornost. Opravdový aristokrat odívá se, jak známo, na ulici zcela šedě, aby prošel nepozorován. Opravdový aristokrat chce buditi co nejméně *sensace*; opravdový aristokrat ví, že nemůže splynout s masou, i když se do ní noří. Opravdový aristokrat touží po inkognitu, třebas věděl, že není pro něho možné; a přenechává klidně času, aby jej odlišil od davu, v němž toužil ztratiti se sám sobě i jiným.

Ale tento falešný aristokratism jest již překonán v opravdové veliké moderní poesii. Opravdoví básníci moderní dávno touží po umění neosobním a největší z nich ho již dosahují. Touží vyjít ze svého já, uniknout jeho neplodnému trudu; touží učiniti se orgánem hodnot nadosobních, jazykem, který by vyslovil všecko, co neartikulovaně zmítá se posud v davech, zápasíc o výraz. I davům, jimiž bylo tak dlouho opovrhováno, dostává se zvolna spravedlnosti. Jsou již myslitelé a básníci, kteří vědí, že dav vždycky špatně myslí a špatně soudí, ale vždycky správně cítí a často také správně jedná; že v něm žije svým způsobem touha po spravedlnosti a žízeň dobra a že, byť jiná než logika našeho střízlivého soudu individuálního, přece logika vede jej a projevuje se v něm — logika podvědomí, logika pozdě chápaná a ospravedlňovaná, ale přesto reálná. Evangelická lítost se zástupy, která schvátila Krista, proměňuje se modernímu mysliteli a básníku zvolna v důvěru v zástupy; vidí v nich dělníky díla, jež uniká jednotlivci a jehož kořist jest proto méně hmotná a viditelná, ale stejně důležitá a důležitější ještě pro chod života a jeho vzestupných dějů. Není náhodné, že právě v moderní době dostáváme se od psychologie a poesie individuální k psychologii a k poesii hromadné. Duši davu pochopiti, zamilovati si a výboje její zpívati touží nejlepší moderní básníci, ať slují Walt Whitman nebo Émile Verhaeren; a u nás Březina jako nikdo druhý jest básník sborový a hromadný, který pochopil cyklickou spolupráci věků a hvězd a zbásnil postup díla lásky ve vesmíru, nesený právě nejnižšími, nejpočetnějšími a nejvíce přehlíženými a uraženými.

I s jiné strany hlásí se nepřítel falešného, záporného pseudomoderního aristokratismu: v klasicismu, který ovládá den ze dne patrněji nejlepší básnické vrstevníky. Klasicism žádá, aby básník podával ve svém díle situace všeobecně lidské, typicky lidské: právem jen v nich vidí možnost, aby poesie a umění jímala a podmaňovala si člověka. Žádá právem, aby básník nepodplácel si pozornost obecnstva nervovými *sensačnostmi* a látkovými *perversitami*; žádá právem, aby působil jen ryzostí a velikostí formy a klidnou věcností obsahu; zdůrazňuje znovu základní postulát ethiky umělecké: krotiti své já, poutati je a dávat je do služeb anonymního řádu, ať sluje již láska k věci nebo láska k dokonalosti, požadavek, kterému vyhovují všichni velcí duchové umělečtí, poněvadž

jest to samozřejmý znak síly spojené vždy a všude s uměleckou cudností.

Až tyto požadavky opravdového umění a opravdové poesie proniknou k širšímu vědomí, budeme snad zvolna zbavováni pseudopoesie a pseudoumění, pod nimiž se dnes dusíme. Pak záporný vnějškový aristokratism, aristokratism theatrální pózy, bude cítěn jako nepřítel pravé uměleckosti a jako usvědčovatel z parvenuovské malodušnosti a chudoduchosti. A laciný záporný aristokratism případně směšným údělem těm, jimž náleží: literárním snobům a tatrmanům, kteří budou jím lacino oslňovat pošetilé okresní husy. Neboť znakem okresní husy (která žije ovšem i v Praze) jest, že občas za svou obvyklou ovesnou stravu zatouží po vavřínech papírové perversity.

Nezapomínejme na Ganges

Stárnoucí Flaubert, patriarcha moderního románu francouzského, byl v osmdesátých letech minulého století krystalizačním bodem, kolem něhož kupily se všechny reformní a revoluční snahy mladé francouzské prózy. Všecko, co bylo nejlepšího v tehdejší próze francouzské, milovalo jej, ctilo jej, vyhledávalo jej, toužilo po jeho styku a živém slově. Turgeněv, žijící tehdy v Paříži, Goncourt, Zola, Daudet, Maupassant a jiní mladší ještě jsou jeho společníky, přáteli nebo žáky. Realism a naturalism byly tehdy na postupu ve francouzské literatuře; proti skomírajícímu romantismu v posledních epigonských odvarech, proti krotké, tichoslápské literatuře měšťácké, proti sentimentálnímu pseudoidealismu à la Feuillet týčila se literatura výbojná, smělá, často brutální, která nechtěla nic přikrývat z moderní bídy, jež toužila jmenovati věci jich vlastním jménem. Zvláštní krásná odvaha a výbojnost, jak bývá již v takových chvílích, zachvacuje mládež a chvěje se i v jejích rozhovorech a dopisech, pokud jsou nám zachovány. Mladým lidem zdálo se ehdy, co se zdá vždycky v takových situacích, že nebylo před nimi autorů, umění, knih, života; oni objevili teprve i život i umění spisovatelské; a zvláště byli hrdí, že objevili mo erní život, velkoměstský život pařížský, jeho pozlátkový třpyt i hnilobný rozklad, jeho světélkující nervositu i hysterický parfum. Se svými nadějemi, se svými objevy a přesvědčeními svěřovali se rádi Flaubertovi, autorovi Madame Bovary. Dobrácký úsměv rozléval se prý vždycky po moslemínské tváři normanského obra; a potřásaje svou mohutnou lví hlavou, mumlal prý vždycky: Paříž, moderní současný život... dobrá; ale *nezapomínejme proto na Ganges!*

Jaký smysl mělo toto slovo v ústech Flaubertových, pozná snadno